Dominikanski fond

VIDOVIĆEVA DOPISNA ŠKOLA ZA ODRASLE

METODA ZA SAMOUKE

LATINSKI JEZIK

NAPISAO

DR. ZDENKO VERNIĆ

2. SVEZAK

ZAGREB 1926

TISAK „TIPOGRAFIJE" D. D. ZAGREB

DR. ZDENKO VERNIĆ: LATINSKI JEZIK

Riječi i stvari.

Ima divljih primitivnih ljudskih plemena, koja u istinu ne znadu da broje dalje od tri. »Jedan, dva, tri, mnogo«. Tim je riječima iscrpen krug njihovih brojeva. Što je više od tri to je »mnogo«. — »Primitivan« znači čovjek, koji je na niskom stepenu razvoja, koji je bliži »prvim« razvojnim fazama. Riječ »primitivan« dolazi od latinskoga PRIMUS, što znači »prvi«. Dakako da i ti tako primitivni ljudi, ta primitivna plemena, sasvim oštro razlikuju, ima li na kojem mjestu desetak ili stotinjak životinja za lov ili ide li na njih trideset ili stotinu neprijatelja. Ipak nemaju riječi, kojima bi istakli tu razliku. Ljudi si onda pomažu kao i djeca. Opetuju riječ »mnogo, mnogo« da pokažu da ima tamo vrlo mnogo nekih stvari ili bića. Što je više od tri, za njih je »mnogo«, ali »mnogo« nije uvijek jednako veliko. Nauka to ovako kaže: Mi smo ljudi takove duševne građe ili strukture, da prosto po vlastitoj prirodi svojoj razlikujemo, da li je pred nama jedan predmet ili više njih. — Toga ima već u životinja. Ni njima nije svejedno, ima li gdje veći ili manji kup hrane. Idu onamo, gdje ima više hrane, gdje je veći kup. Nije dakle nikako čudno niti samo kakvo naučanje gramatike, kad velimo, da u govoru razlikujemo »jedninu« i »množinu«, da po samom obliku iste riječi izričemo, radi li se o jednom predmetu ili o više njih.

Istu riječ »stol« upotrebit ćemo u drugom obliku, ako ima samo jedan stol, a opet u drugom ako ima više »stolova«. Nije isto jedan dinar ili tisuću dinara, i nije isto pasti jednu ovcu ili stado ovaca. Jednoga oca imamo i jednu majku, a mnogo rođaka i prijatelja. To je zato jedna tako osnovna stvar, da je razlikuju jezici u svih naroda. Ista riječ ima drugi oblik u »jednini«, drugi u »množini« ili je barem drugačije izgovorena,

drugačije naglašena. Obično se to u gramatici kaže: Riječ se mijenja, ako se radi o množini. Drugo je jednina, drugo je množina i po samom obliku iste riječi. Razlikujemo SINGULAR i PLURAL, jedninu i množinu.

Singular je latinska riječ i glasi u latinskom SINGULARIS, a znači pojedinačni. Mi umijemo samo brojiti »jedan, dva, tri...« ili opet »prvi, drugi, treći...« Latinac ima kao i svi stariji jezici posebne riječi i za ovakovo brojenje: »Po jedan, po dva njih, po tri njih...« i to kazuje riječima: SINGULI, BINI, TERNI...« To ćemo dakako još tačnije učiti. S ovako kratkim riječima, gdje u našem jeziku treba više njih, lako je onda, je li, i onako kratko govoriti, kako se to govori latinski. Od ove dakle riječi SINGULI dolazi riječ SINGULAR, koja nam znači sve oblike riječi, kad se radi o jednom predmetu. — Plural je latinska riječ, koja glasi PLURALIS i znači »množinski«. Dolazi od PLURES, što znači »više njih«. Sama riječ PLURES je oblik u množini. Jednina joj glasi PLUS, riječ koju si očito već često čuo u matematici ili kod stepena topline itd.

Jednako dakle, kako mi velimo: sto — stolovi, stvar — stvari, ovca — ovce, kolo — kolesa, kći — kćeri, čovjek — ljudi, selo — sela... tako veli i Latinac istu riječ drugojačije u jednini, drugojačije u množini, ili, kako ćemo mi to odsada uvijek govoriti u toj knjizi, u SINGULARU i u PLURALU.

Jedan čovjek znači mu HOMO, mnogo njih HOMINES. Jedan stol MENSA, više njih MENSAE, muž u singularu VIR, u pluralu VIRI, tijelo u singularu CORPUS, u pluralu CORPORA, vojnik MILES, vojnici MILITES itd. itd. Sve ćemo to odsada lijepo redom da učimo.

RAZLIKUJEMO DAKLE SINGULAR I PLURAL.

Ali sada si odmah i sam došao na jednu dalju misao: E, ne mijenja se samo ista riječ prema tome, hoćemo li da označimo ima li jedna stvar ili više njih. Pače, mi istu riječ rijetko čujemo u onom obliku, koji veli njezino ime. Rijetko čujemo baš »stol, motika, dijete«. Redovno slušamo i velimo »na stolu«, »s motikom«, »od djeteta«, »o majci«, »u vojnike«, »na kolima«, »u paše«, itd. Ista se dakle riječ mijenja i onda, kad

hoćemo o istoj stvari ili o istom licu nešto drugo da kažemo, a ne samo singular i plural.

I te koliko toga umijemo i moramo da kažemo! Jezik umije da nam kazuje sve, što mi radimo s kojom stvari, i sve, kako se mi stavljamo spram drugih ljudi. Jer mi možemo da pitamo primjerice: »Tko je u sobi?« Odgovor možda glasi: »Stara majka tvoja.« Uđe netko drugi. — Pitaš ga: »A koga tražiš?« »Majku našu« reći će ti on.

Evo ista riječ o istoj jedinoj majci našoj različito se svršava, drugačiji joj je dočetak, različit joj je oblik, već prema tome, što o majci govorimo. Evo i sad u taj par, čim smo evo rekli, da GOVORIMO O MAJCI, i tu je ta ista riječ opet dobila drugi oblik. Sad nismo pitali, tko je ovdje ili koga tražimo, već smo evo O NEKOME govorili.

A sad ti možda imaš više sestara. Ti si u drugoj sobi i čuješ ih, kako su ušle u prvu. Ipak sigurno ne znaš, tko je sve tamo i pitaš: »Tko je?« A ono iz sobe veseli glasovi: »Tvoje sejel« Ili došla njihova prijateljica i sve zirka za njima. Kad je zapitaš koga traži, reći će ti: »Druge svoje, sestre tvoje« ili možda: »Najmlađu OD TVOJIH SESTARA.« U svakom od tih evo spomenutih događaja govorimo O TVOJIM SESTRAMA.

Imamo eno riječ MAJKA u jednini, kako prima različite oblike, već prema tome, što o njoj mislimo i govorimo, a evo i riječ SESTRE u množini, pa se i ona opet na svoj način mijenja.

Riječi se dakle mijenjaju i prema tome, koju svoju misao mi o tim licima, stvarima, što nam ih riječi kazuju, hoćemo da izreknemo. I, vidimo, mijenjaju se riječi drugojačije u singularu, drugojačije u pluralu.

I ne mijenja se svaka riječ jednako. Velimo: Gledam MAJKU i OCA. Dvije različite riječi, dvije različite osobe, dva različita lica, a isto velimo o njima, pa se riječi drugojačije svršavaju, drugojačije mijenjaju.

Što dakle vidimo?

Ista riječ se mijenja prema tome, hoćemo li da označimo singular ili plural ili što mi o toj stvari ili o tom licu mislimo.

Međutim, kad pogledamo, koliko različitih oblika u singularu s jedne strane, a u pluralu s druge strane može koja riječ u našem materinjem jeziku srpsko - hrvatskom da ima,

onda vidimo da ima najviše sedam takovih različitih oblika. Sedam u singularu, a sedam u pluralu. I takvi oblici zovu se PADEŽI.

Padež je oblik riječi u singularu ili u pluralu, koji nam veli, tko ili što je ovdje, koga ili što vidimo, od koga ili od čega nam nešto, komu ili čemu što radimo, o kom ili o čem govorimo, s kim ili čim se služimo ili družimo, ili kako koga zovemo.

Zadatak: Prije nego idemo dalje, daj sam sebi odgovori tako za singular i plural za ove riječi:

brat (vidim brata, govorim o bratu, radim za braću itd.), susjed, orač, smrt, motika, ralo.

Kad si to učinio, idemo dalje!

U latinskom jeziku ima samo ŠEST takovih padeža. Pa zar nije ni to isto u svim jezicima? Nikako nije. U starom grčkom bilo ih je već samo pet, njemački ih danas ima samo četiri, a vidiš, talijanski, francuski, španjolski i engleski u opće nemaju padeža. Kod njih se riječ samo mijenja prema singularu i pluralu, a inače govori Englez ili Francuz otprilike ovako, kao da mi govorimo: Idem k majka, Plug je od željezo, Danas je ovdje zbor od zemljoradnici, Pobjedu je dobila hrabrost od junaci....

Čudno, jeli. A samo se sada sjeti, da i u rođenom našem jeziku i narodu svaki kraj ne govori jednako, niti jednako mijenja riječi, da isti padež u svakom kraju drugojačije glasi. Zagorci vele »s ljudi«, Bosanci »s ljudima« itd. Kad je tako kod istoga jezika, kako da nije još većih razlika među pojedinim jezicima. Svaki narod izriče svoje misli i svoja čuvstva na svoj način. Kasnije ćemo doći i opet do tih istih stvari, pa ćemo onda o njima više i govoriti. Nemoj da se čudiš tome, što sada ovdje neprestano slušaš: »i o tom po tom«. — Kad nešto učiš ovako, kako mi sada latinski, onda ti je, kao da se penješ na visoki kakav brijeg, oko kojega vodi staza neprestano unaokolo zavijajući oko njega do vrha. Svaki čas dolaziš onda na istu stranu brijega i gledaš isti kraj pred sobom i pod sobom. Ali što više ideš, to više vidiš i drugojačije vidiš. Kuće pod brdom sve se nekako više stištu k brdu, a preko njih oko sve dalje seže. I zgrade, kuće, ograde, manje visove, što si ih prije gledao pokraj sebe i sa strane, vidiš onda najednom odozgo. Čini ti se

sve sasvim drugojačijim. A kad se onda spomeneš, kako si ih prije gledao, e onda istom vidiš, da ih sada, kad ih gledaš s nove strane, sve mnogo bolje poznaješ. Evo i mi se penjemo na to brdo znanja latinskoga. Zato i svakog časa ovo: »I o tom po tom«.

Broj padeža nije dakle u pojedinim jezicima jednak. U latinskom ima ih šest, šest u singularu i šest u pluralu. Padeži su oni stalni oblici, koji nam kazuju sami sobom, što mi o kojoj stvari mislimo, što je mislio onaj, koji je taj oblik baš te riječi rekao ili napisao, n. pr. MAJKU, s OCEM, o BRAĆI, za SELJANE.

Kad u svom materinjem jeziku pitamo, koga vidimo, onda ćemo reći redom na primjer: MAJKU, BRATA, RATARE, PLUGOVE, KOLA, STVARI, STOL, GRAD. Pojedine riječi imadu dakle i u istom padežu, to jest onda, kad nešto drugo o njima kazujemo, drugojačiji oblik, i to svaka svoj. Prema tome čitave pojedine skupine riječi, MAJKA, ŽENA, SESTRA, KUĆA..... mijenjaju se na jedan način; DRUG, JELEN, PLUG..... itd. opet na drugi itd.

Tako je i u latinskom. I mi valja da učimo ove pojedine skupine ili kako se to veli, ove pojedine deklinacije. Uzet ćemo ih svojim redom. Samo da znaš za sada, da riječi imadu s jedne strane singular i plural, a s druge strane u singularu i pluralu padeže. U latinskom jeziku ima šest padeža. Takovo mijenjanje riječi zove se deklinacija. Kasnije ćeš tu riječ bolje razumjeti.

Evo nam opet primjera, kako različiti jezici istu stvar vele na različit način. U nas je sedam, u latinskom šest padeža. Za barem sedam različitih prilika, kakove mi u našem jeziku razlikujemo, ima Latinac samo šest oblika. I mi ćemo dakako i da naučimo, kako se jedan naš padež prevodi na latinski. I to će doći u svoje vrijeme. Sada nam je ovdje još rano.

Razlike među riječima.

Do sada smo se bavili i u prošloj svesci i u ovoj evo s riječima, koje se mijenjaju. Odmah vidiš i sam, da ima riječi koje se nikako ne mijenjaju, koje nemaju različitih oblika, već samo

jedan. Evo nam tu riječi »odmah«, »evo«, »sada«, »i«, »u« i tolikih drugih. Uvijek nam se javljaju u jednom te istom svom obliku.

Prošli smo put pak gledali, kako se i u našem govoru i u latinskome veli »čitam, čitaš, čita itd.« pak onda »lego, legis, legit...« i opet »legam, legas, legat...« »lege, legite« itd. Vježbali smo neke tih riječi, i u ovoj svesci nalaziš na kraju rješenje tih zadataka iz prve sveske.

Sada smo opet gledali sasvim druge riječi u našem govoru: majka, otac, brat itd. Vidjeli smo, da se evo one sasvim drugojačije mijenjaju.

Riječi kao čitam, mislim itd. vele nam uvijek, da netko nešto radi i to sada, pred nama, ili je radio ili će raditi, ili će se nešto njemu dogoditi ili se dogodilo ili se događa. Druge opet riječi, koje smo stali ovdje da ogledamo, kazuju nam imena ljudi ili stvari, vele nam ime lica ili stvari.

Ono jedno su GLAGOLI, ovo drugo su IMENA.

Glagoli se mijenjaju na svoj, a imena na svoj način.

Pa da nešto više sada o tom saznamo.

Lica u glagolu.

VULNERANT OMNES, ULTIMA NECAT.

" " " nekat.

ranjavaju sve posljednja ubija.

Što je to? Ta lijepa pitalica ima dakako odgovor: Ure (sati). Svaki nam sat zadaje nove rane, odnosi nam nešto života, dok ne kucne i posljednji, samrtni.

Pazi sada na te dvije riječi: VULNERANT i NECAT (ranjavaju, ubija). Po samoj rečenici vidiš, da se u prvom slučaju radi o svima satima, dakle o pluralu, a u drugom o jednom, o posljednjem satu. I u našem govoru i u latinskom imaju zato ti glagoli (— Promisli, što su glagoli!! —), različit oblik, različit dočetak. I ovo NECAT liči na LEGIT, REGIT itd., a VULNERANT liči na LEGUNT, DISCUNT, CADUNT itd. NECAT ima samo taj T u dočetku, a VULNERANT nema samo T već ima NT. Evo ovaj T znači jedninu, a NT znači plural. Po tome dočetku prepoznaješ odmah, radi li se o singularu ili o pluralu.

Pače. Vidiš još i više: Ne radi se tu ni o meni ni o tebi, ni o nama, ni o vama, već sasvim bistro O NJEMU (ako uzmeš »sat« ili o njoj, ako uzmeš »ura«) u singularu, a o NJIMA (urama, satovima, to je, jeli, svejedno), u pluralu.

I vidiš, da gramatika ne mora tako na široko govoriti i da ne mora uvijek opisivati: »govori se ili radi se o meni, o tebi itd.« morala je gramatika da uvede kraće riječi, kraće oznake za to, o kome se govori ili radi. I gramatika ti veli ovo, što valja smjesta da upamtiš. A stvar je laka i djeca je odmah pamte:

Kad ja govorim ili radim ili što imam da pretrpim veli gramatika prosto »prvo lice«. »Glagol stoji u prvom licu«, ili »ovaj oblik je prvo lice« zači, da sam oblik glagola, napisani ili izrečeni, pokazuje, da netko veli ili misli: JA RADIM ILI GOVORIM TO I TO.

Kad ti nešto činiš ili doživljuješ, veli gramatika »DRUGO LICE«.

Kad se radi o njemu ili o njoj, veli se »TREĆE LICE«.

Kad se radi o nama, onda se opet kaže »PRVO LICE«.

Kad se radi o VAMA, onda se kaže opet »DRUGO LICE«.

Kad se radi o njima, onda: »TREĆE LICE«.

Vidiš i sam:

Imamo 1. lice singulara i plurala (ja, mi)
2. „ „ „ (ti, vi)
i 3. „ „ „ (on, ona, oni, one)

Kad imaš dakle u latinskom oblik, koji se svršava na T, onda vidiš odmah po tom dočetku, da se radi o trećem licu. I to, ako je samo T onda znaš, da se radi o trećem licu singulara (o njemu ili o njoj), a ako ima NT, onda znaš, da se radi o 3. licu plurala (o njima).

VIVIT SUB PECTORE VULNUS

vivit sub pektore vulnus

živi u grudima rana

Koje je lice VIVIT? Po čemu to znaš i vidiš?

VIXIT (čitaj !) Tako su javljali Rimljani lijepo smrt ne-

čiju: Živio je... Znači: Ne živi više. To je... lice...? Vidiš to po glasu... na dočetku.

VERBA VOLANT, SCRIPTA MANENT (Čitaj !)
(govorene) riječi odlete, pisane ostaju. Volant i manent, koji su to oblici, koje lice?

QUID AGIS? LEGO LIBRUM.
Što radiš? Čitam knjigu. Koje je lice AGIS?

QUID MECUM DISCIS? LINGUA LATINA UTI.
Što samnom učiš? Latinskim jezikom služiti se.

Koje je lice DISCIS?

Ako kazujemo, da ti nešto činiš, onda nam riječ, kojom to kazujemo, onda nam glagol, kojim to kazujemo, onda nam taj glagolski oblik ima na kraju riječi prosto S.

Prema LEGIS	imao si	LEGIMUS	LEGITIS
VINCIS		REGIMUS	REGISIS
REGIS		VINCIMUS	VINCITIS
DISCIS		DISCIMUS	DISCITIS
STRUIS		STRUIMUS	STRUITIS
PARIS		PARIMUS	PARITIS
NUBIS		NUAIMUS	NUBITIS
AGIS		AGIMUS	AGITIS

Oblici u prvom stupcu ovdje su drugo lice singulara, Oblici u drugom stupcu su prvo lice plurala (govori se o nama). Oblici u trećem stupcu su drugo lice plurala (govori se o vama). Kako se razlikuju ta lica?

Drugo lice singulara ima samo S kao dočetak, prvo lice plurala MUS, drugo plurala TIS.

Čim pogledaš sve oblike, koje si prošli puta izradio kao zadaću, vidiš, da je jedan dio riječi ostao nepromijenjen, a dočetak da je bio drugi već prema tome, o kojemu se licu radi, i da se ti dočeci sami među sobom razlikuju ovako, kako smo to prikazali. Još nešto vidiš odmah:

CREDO	CREDIS	CREDIT
vjerujem	vjeruješ	vjeruje

CREDIMUS	CREDITIS	CREDUNT
vjerujemo	vjerujete	vjeruju

Za drugo lice imaš u našem jeziku na kraju glagola Š, u latinskom S, za drugo plurala u našem TE, u latinskom TIS, za prvo u našem MO, u latinskom MUS. Kolike li sličnosti! Stvar je laka, i odmah imamo u svom materinjem jeziku pomoć, kako ćemo lako raspoznati latinske oblike. Kasnije ćeš na svom mjestu saznati potanje, da to nije samo sličnost. Tu ima više. Tu je živo srodstvo! Latinski i naš jezik pravi su rod. Oni su potekli, kako je to nauka pokazala, iz jednoga istoga starijega jezika, kojim su ljudi jednoga velikoga plemena prilično jednako govorili, prije nego su se u pradavna vremena raselili iz jedne svoje pradomovine u današnju Indiju i današnju Evropu, a onda vrlo kasnu i u Ameriku i Australiju, a dijelom i u Afriku. To su ljudi bijele puti, koje zovemo po tom njihovom zajedničkom porijetlu indo-evropskim narodima. Jesu li svi ti pradavni bijeli ljudi govorili jednim jezikom, sasvim jednim jezikom ili samo s nekoliko sličnih jezika, to je stvar, o kojoj će kasnije biti govora, kad ćemo već daleko poodmaknuti u svome zajedničkom učenju. Sada je tebi i meni glavno to, da si dozovemo u pamet: Između latinskoga i našega govora ima velika sličnost; i to nije samo sličnost, to je prava srodnost, kako su si i pojedini ljudi bliži ili dalji rod. I jer su si ti jezici rod, zato i moraju sami oblici pojedinih riječi pokazivati to srodstvo, baš kako to kod živih ljudi pokazuje lice, stas, kosa itd.... Osobito su si rod glagolski oblici prema tome, kako se svršava koje lice.

E, ali u latinskom imamo u prvom licu svuda ovdje O na kraju, a u našem je M (čitam, pišem, radim, carujem itd.). Razlog toj razlici ćut ćeš kasnije. Sada se sjeti, da i u našem jeziku velimo: HOĆU, MOGU. Onaj između nas, tko živi u Primorju zna, da u crkvenom hrvatskom jeziku mnogi glagoli svršavaju na taj U mjesto na M, a da se i u starim bosanskim napisima i poveljama pišu također glagoli u prvom licu na U, a jednako i u srpskom crkvenom, to jest starijem govoru. Još i danas se kaže i u krajevima, gdje se lijepo i pravilno govori: Velju ti, mjesto velim ti, kažem ti.

A kad malo poodmaknemo u latinskom, vidjet ćeš, da i

tamo ima prvoga lica singulara, koje glasi AMEM (neka ljubim), LEGAM (da čitam), AUDIAM (da čujem), MONEAM (da opomenem) itd. Pa kako u našem vlastitom materinjem jeziku ima dakle glagola, koji se svršavaju na U i onih koji se svršavaju u istom prvom licu na M, tako ih ima i u latinskom.

Jednako ima i u našem starom govoru treće lice i singulara i plurala onaj T na kraju, koji se kasnije izgubio, jer riječi žive, t. j. oblici riječi se u toku vremena mijenjaju prema tome, kako živi i kako se mijenja duša naroda sa svojim potrebama. Sad si čuo razlog, a dok stvar bolje ne upoznaš, pamti sličnosti i razlike. Sličnosti su tolike, da je razlike lako upamtiti.

Kako dakle prepoznajemo, koje lice ima koji glagol u latinskom?

To nam se samo kazuje, ako saberemo što smo kazali:

—O	—S	—T	—MUS	—TIS	—NT	
1.	2.	3.	1.	2.	3.	lice
	singulara			plurala		

Sada pak uzmi lijepo preda se prvi svezak, stranu 24. i 25., onaj početak Cezarovih »Zapisaka o ratu galskome« od riječi »Gallia est« do »Sequana dividit!« i ispiši na jedan stupac sve riječi, koje se mijenjaju (pomaži se dakle materinjim jezikom) i to bez obzira dali su glagoli ili su imena, a u drugi stupac riječi, koje se ne mogu mijenjati. Mijenjanje imena prema singularu i pluralu i prema padežu, zovemo deklíniranje, a mijenjanje glagola zovemo KONJUGIRANJE. I o toj riječi kasnije. U prvi stupac stavi dakle riječi, koje se deklíniraju i konjugiraju, a u drugi stupac riječi, koje se ne dadu deklinovati ni konjugovati.

Kad si taj posao obavio — a rješenje dolazi u narednom svesku, — onda idemo dalje!

Vidimo: kod imena imamo singular i plural i padeže, a kod glagola singular i plural i lica. Toliko smo do sada naučili.

Dakle:

SVE ONE RIJEČI, KOJE IMAJU SINGULAR I PLURAL I PADEŽE, ZOVEMO IMENIMA, A SVE ONE RIJEČI, KOJE IMAJU SINGULAR I PLURAL I LICA, ZOVEMO GLAGOLIMA.

To je glavna razlika između glagola i imenica. I kada ćemo mi god ovdje govoriti o glagolu, onda nam to znači samo riječ, koja ima koje od ona tri lica u singularu ili u pluralu, a kad ćemo govoriti o imenima, onda nam to samo i jedino znači riječ, koja stoji u kojem padežu singulara ili plurala.

JEZIK I VRIJEME.

Odmah ovdje možemo i moramo spomenuti još jednu stvar, koja je štono riječ, jasna kao na dlanu.

Nije isto dali kazujemo, da se nešto SADA radi, da se nešto PRIJE radilo ili desilo ili da će se nešto tek KASNIJE uraditi ili dogoditi. Imaš li ti sada roditelje ili si ih imao, nije isto. Imaš li ti sada siguran život ili si ga imao ili ćeš ga imati, velika je razlika. Znaš li ti već sada nešto ili ćeš tek znati, nije isto. Kad bi već sada znao latinski, ne bi ti toga rada trebalo, makar koliko bio taj rad lijep, makar koliko lijepih i novih stvari mi ovdje u svojim tim pisanim razgovorima spominjali. Taj rad te istom evo čeka.

Jezik bi bio vrlo siromašan, kad nebi mogao da ukratko izrekne ove važne razlike u našem životu. Ima takovih siromašnih jezika, koji ne mogu izreći tu znatnu razliku jednom riječi. Učim, bijah u majke. Tačno znamo odmah, dali je to SADA, jeli bilo PRIJE negda ili će da bude KASNIJE jednom. I Latinac to može da kaže jednom riječi:

VIVIT	VIXIT	VIVET
živi	živio je	živjet će
LAUDO	LAUDAVI	LAUDABO
hvalim	hvalio sam	hvalit ću

Ima siromašnih jezika, koji ne mogu jednom riječi da tako kratko označe vrijeme. I onaj naš stari indoevropski prajezik nije toga odmah mogao da čini u najstarija vremena. Tek kasnije su ljudi naučili i stvorili onda oblike, koji sami sobom kazuju sadašnjost, prošlost i budućnost. Možda ti se to čini čudnim. Kasnije ćeš i sam vidjeti, da je tako bilo. Sada se

sjeti samo toga, da i u našem materinjem još i dandanas, kad smo toliko poodmakli u napretku kulture, da mi još ni dan danji nemamo jedne riječi za svako vrijeme. Mi možemo da kažemo doduše NAUČISMO to i to, ali običnije i mi isti govorimo NAUČILI SMO. Služimo se dvjema riječima mjesto jednom. A za ono, što će tek da bude, za budućnost, vidiš, za nju i nema naš jezik baš jedne riječi, već mora da se uvijek služimo dvjema: Sjutra ĆU TO UČITI ili KAD BUDEM to i to NAUČIO ... Mi u našem jeziku još ni danas evo nemamo za budućnost jedne riječi. U Bosni i drugdje počinje da se govori UČIĆU, RADIĆU, ZNAĆU. Ali svi mi još tako ne govorimo i stari VUK KARADŽIĆ ne bi dopustio da tako govorimo i pišemo, jer da ne valja! Za ljude, koji gledaju jezik kao živo nešto i koji znadu jezike i nauku o jezicima, to je obična pojava i oni bi rekli i kažu za taj pojav, da mi nemamo još u čitavom narodu jednoga oblika za budućnost, da nemamo jednoga jedinoga oblika, kojim bismo mogli izreći da će se nešto dogoditi ili uraditi. Oni za taj pojav kažu: U srpsko-hrvatskom jeziku nastaje, stvara se, razvija se sada jedan oblik za budućnost, tu im evo prednjači Bosna ponosna. Evo vidiš, tako ti je to.

Nije zato naš jezik jadan, jer jedan ima ovo, a drugi ono. Baš kad ćeš bolje da upoznaš latinski, onda ćeš vidjeti, a isto će biti kad upoznaš i njemački i francuski, da baš naš narodni govor ima svojih lijepih prednosti, koje ga čine vrednijim u jednom pravcu, dok su drugi jezici vredniji i drugom pravcu. Vidjet ćeš da imaju pravo naši veliki pjesnici i drugi ljudi, koji su puni zanosa, kad misle na naš materinji govor i da nemaju dosta riječi da ga se nahvale. Jer naš je jezik, što ga mi uzimamo iz samoga naroda, od samoga seljaka, dakle iz priprostih prilika, sam po sebi, po prirodi svojoj na našu sreću i hvala budi velikom talentu našega naroda takav, da umije, kako to samo malo koji jezik umije, svaku pojedinu stvar tačno i oštro da obilježi, a sve to da rekne riječima, koje milo zvuče svakome normalnome uhu svakoga bijeloga čovjeka. To znači, da je jezik naš jednako i divan i dobar i za pjesmu i za naučnu knjigu. Pjesmi treba ljepote i skladnih glasova, a nauci treba tačnih riječi i oštroga označivanja o čemu se radi. Naš narod

govori ravno i pravo i svakoj stvari daje svoje ime. SUO QUAMQUE REM NOMINE APPELLARE, nastojali su stari Rimljani. (ČITAJ TO ODMAH!) »Svojim svaku stvar imenom zvati«. A zato je naš jezik upravo kao stvoren u mnogo većoj mjeri nego drugi.

Pamti dobro: Jedan jezik ima jedne, drugi druge prednosti. Uči čim više jezika, pa ćeš umjeti o svakoj stvari sve lijepo i najbolje da kazuješ. Bit ćeš bogatiji od onoga tko znade samo jedan jezik.

Riječ ujedno!

Govor razlikuje vremena. Ima posebne oblike za sadašnje, za prošlo i za buduće vrijeme. Sadašnjost zovemo moderno latinski PREZENT, prošlost PRETERIT, a budućnost FUTUR.

Prezent glasi latinski PRAESENS (misli se praesens tempus, tempus znači »vrijeme«) to je onaj, koji je pred nama, koji JEST PRED nekim, koji je sada pred nama i mi ga motrimo. Preterit glasi latinski PRAETERITUM, ono vrijeme, koje je PROŠLO, mimo nas prošlo (tačno ta ista riječ). Futur znači FUTURUM tempus, vrijeme koje će biti ili koje će nastati.

Svaki glagolski oblik veli nam ujedno sam sobom ne samo lice singulara i plurala, već nam veli i vrijeme u kome se nešto radi ili događa. Tako je VIVIT treće lice singulara prezenta, VIXIT treće lice singulara preterita, a VIVET treće lice singulara futura.

Velimo dakle sada:

SVE ONE RIJEČI, KOJE IMAJU SINGULAR I PLURAL, LICA I VREMENA zovemo GLAGOLIMA.

I to dobro upamti. Samo takove oblike, koji nam kazuju u isti mah svojim oblikom lice u singularu ili pluralu, a u kojem vremenu, zovemo glagolima. Riječi, koje su sasvim slične glagolima, gotovo iste kao i glagoli, a nemaju sve to troje: SINGULAR i PLURAL, LICE i VRIJEME, njih mi ovdje ne zovemo glagolima, makar da ih možda i drugi zovu tako.

Kasnije, kad sve lijepo naučimo na naš način, onda ćemo porediti ono, što već lijepo i sigurno i jednostavno i lako naučismo s onim, s čim se suvišno otpočetka muče drugi u

latinskom. Onda ćemo sve to i lako pamtiti i sve razlike lako razumjeti.

Da to svoje, sada stečeno znanje i iskušamo, uzmi opet onu zadaću otprije, to jest onaj početak Cezarovih Komentarija. U onim istim rečenicama potraži na osnovu našega jezika sve glagole redom ne puštajući nijednoga — te označi kod svakoga lice i singular ili plural.

Sada možemo i to da kažemo: Da se ne opetuju ovako uvijek te oznake SINGULAR I PLURAL, ima gramatika za ta dva pojma jedno skupno ime; zajedno ih zovemo ukratko BROJ. Nova zadaća dakle glasi:

Označi za svaki glagol na onome mjestu lice i broj.

Hoćeš li da budeš vrlo marljiv i da se vježbaš ovako, kad imaš i pod ostalim danom, dok se baš ovdje ne razgovaramo vremena, onda uzmi bilo koju latinsku knjigu i traži sam u njoj riječi, koje prepoznaješ kao imena i glagole i ogledaj, koja su to od već poznatih lica. Kod toga ćeš, jer još dakako nismo uzeli sve oblike, naći i nepoznatih stvari. To te neka ne smeta. Što ne razumiješ, pribilježi na posebni papir ili u posebnu bilježnicu, pa si to sam s vremenom ispravljaj. Vidjet ćeš doskora, kako je to lijepa vježba.

Ovako neka osobito rade učitelji ili drugi školovani činovnici, koji imadu djecu za školu, a nemaju škole u svom mjestu ni novca da nadarenu svoju djecu u daljem gradu školaju. Neka tako prelaze sa svojom djecom ove sveske Vidovićeve dopisne škole, i lako će i s malo truda za malo godina spremiti djecu za srednje škole, a djeca im mogu mirno kod kuće da borave i dosta u domu da pomažu.

Deklinacija.

PUELLA SEDET ET CANTAT

Puella znači djevojka, sedeo sjedim, canto pjevam.

Koje lice nam pokazuje sedet i cantat? Imaju na kraju T i samo T i po tome vidimo, da se tu radi o trećem licu singulara. A puella, velimo, znači djevojka. Dakle se ove riječi ne mogu možda čitati ovako u našem jeziku. (Ja) djevojka sjedim i pje-

vam. (— Kako se latinski veli ovaj »i«? —). Onaj T pokazuje nam da se radi o trećem licu, dakle o njemu ili o njoj. On ili ona sjedi i pjeva. Prevodimo dakle prosto: Djevojka sjedi i pjeva.

Sedet i Cantat su... (glagoli ili imena?).

Puella je ime, jer znamo, da ta riječ u našem jeziku može da ima i broj (singular i plural) i druge padeže. Govorimo ovdje o djevojci. Čim smo rekli tu riječ »o djevojci«, rekli smo, jeli, jedan padež, jer smo istu riječ »djevojka« rekli u drugom jednom obliku.

Djevojka sjedi i pjeva. Ovdje je dakle riječ »djevojka« u onom obliku, u kojemu kazujemo ime kojega čovjeka, životinje ili stvari. Takav padež zove se NOMINATIV.

Nominativ je latinska riječ i glasi potpuno casus (padež) nominativus, u hrvatskom srpskom prijevodu: »Padež imena, koje pripada licu ili stvari«.

I sada pamti. Ima u latinskom vrlo mnogo imenica, koje jednako u nominativu svršavaju kao i u našem jeziku ženske imenice majka, žena, sestra, domovina. Takove riječi, koje u nominativu imaju dočetak A, u našem su govoru većinom imena žena: kraljica, carica, Marica itd. I u latinskom je isto. Imenice na — A u nominativu najvećim su dijelom ženskoga roda, označuju nam žensku glavu. A uz to ima u nas riječi, koje glase jednako kao žena i imaju i ostale padeže kao žena, n. pr. SLUGA, PRATNJA (pa makar u pratnji bili sami muževi i najveći junaci), a opet znače mušku glavu, dakle su, kako to gramatika veli, muškoga roda. Tako je i u latinskom. Od tih imenica, koje u nominativu svršavaju na — A, i koje su velikom većinom ženskoga roda, neke su i muškoga. Tako brodar znači NAUTA, zemljoradnik AGRICOLA, pjesnik POËTA (tu riječ imaš da čitaš poeta, a ne pöta, i taj se izgovor obično bilježi, kako je i tu zabilježen, sa dvije tačke na E, dakle ovako: poëta. I u nas se kazuje poet ili pojet.

Što smo evo sada usput naučili?

Naučili smo, da imena imadu broj (singular ili plural), padeže i rod. Ljudi i životinje, pa i bilje su ili muškoga ili ženskoga spola ili roda. Stvari nemaju ni muškoga ni ženskoga roda, one nijesu ni muške ni ženske. Gramatika po-

znaje osim muškoga i ženskoga roda još i srednji rod, t. j. ni muški ni ženski. I kad bi jezik bio sastavljao koji učeni čovjek, on bi svako muško živo biće već po obliku njegovoga imena okrstio kao muško, žensko kao žensko, a stvari i imena za događaje, kako su snijeg, kiša itd., označio bi već po njihovom imenskom obliku u nominativu kao srednji rod. Ali jezik nije sastavljao na sreću jedan čovjek, pa ni najpametniji, jezik je stvarao netko, tko je pametniji od najpametnijih ljudi svojih, stvarao ga je sam narod. Duša narodna stvarala je jezik. Kasnije ćeš saznati, koji je tome razlog.

Sada se sjeti, da najveće muške junake zovemo riječju koja zvuči kao žensko ime: VOJEVODA. S istih onih razloga, o kojima ćemo kasnije govoriti, kad budemo na višemu mjestu na brdu latinskoga znanja, kamo se sada penjemo, s istih razloga moralo je u razvoju jezika da dođe do toga, da se u samome govoru ne pazi tačno, da svako muško dobije i ime, koje zvuči kao drugo muško, ni žensko, da dobije žensko ime, ni svaka stvar ime, koje bi bilo i po obliku srednjega roda. Eno dijete je ili muško ili žensko, pa ipak se veli u gramatici, da je riječ dijete srednjega roda. Dakle rod u gramatici nije uvijek isti, koji je i rod onoga bića, onoga čeljadeta, o kome je riječ. Gramatika veli: Razlikujemo prirodni rod (to jest, je li čeljade ili živo biće o kojemu je riječ, muško ili žensko, ili se pak radi o stvari) i opet gramatički rod, to jest, da li riječ, da li ime, o kojemu se radi, zvuči prema svome dočetku kao imena muškinja ili kao imena ženskinja ili kao imena stvari.

Imenice, koje se u nominativu singulara svršavaju na — A, mogu da znače i muškinje i ženskinje i stvari, ali se po svome gramatičkome rodu zovu da su ženskoga roda. Zovu se zato u gramatici ženskoga roda, jer su većina tih riječi i u našem govoru i u latinskome imena za ženskinje.

Opetujemo: Nominativ je padež, jest oblik riječi, koji nam kazuje samo ime čeljadeta ili stvari.

Taj nominativ se kod tih riječi, koje sada ogledamo, svršava na — A.

Ako mi nekoga zovemo, velimo u našem jeziku: SLUGO, VOJVODO, SESTRO, MAJKO, CARICE, KRALJICE itd.

Oblik riječi, kojima mi nekoga zovemo, drugi je dakle u nas, nego što je oblik, koji nam kazuje samo čisto ime nekoga čeljadeta ili neke stvari. (Govorimo dakako o riječima, kojima se nominativ svršava na — A). Da to odmah tu kažemo. U latinskome nije tako. Za ove riječi na — A je stvar u latinskome još prostija. Isti oblik, koji nam kazuje ime čeljadeta ili stvari, dakle isti oblik, koji nam služi za nominativ, taj isti oblik služi nam i za padež, za oblik, kojim mi nekoga zovemo. Oblik ili padež, kojim mi nekoga zovemo, zove se i u nas i u latinskome VOKATIV. Casus VOCATIVUS, padež, kojim se zove, jer voco znači zovem.

Za imena, koja imaju nominativ singulara na — A, vrijedi dakle znanje, da im je vokativ jednak nominativu.

Dakle na primjer:

REGINA znači kraljica, kraljice i opet REGINA. Brodar **NAUTA,** brodaru **NAUTA!** Seljak AGRICOLA, seljače **AGRICOLA!** Pjesnik POETA, pjesniče POETA! Nema razlike (kod drugojačijih imena vidjet ćemo, da neka imaju vokativ opet jednak nominativu, a u nekih ima kao u našem jeziku drugi oblik za nominativ, drugi za vokativ).

Quid scribis? EPISTULAM.

Što pišeš? Pismo.

Dakle: Quid znači...? Scribis znači...? Epistula znači...? A što znači ovaj Epistulam? To nije ni oblik za ime te stvari (pisma, lista), a nije ni padež kojim zovemo, jer mi tu ništa ne zovemo. Tu je dakle jedan novi padež. Ima za riječ epistula u našem jeziku jedno ime, koje znači sličnu stvar, jedno svečano pismo. Ta riječ glasi »poslanica«. Pa daj sada odgovori s tom riječi na pitanje: Što pišeš, ako pišeš pismo? reći ćeš: »Pišem poslanicu« ili kratko POSLANICU. Dakle epistulam je isti oblik, isti padež kao i naš p o s l a n i c u, m a j k u, s e s t r u itd.

Dakle: PATRIAM AMO. Patria znači domovina (tačno otadžbina), a amo ljubim, Domovinu ljubim. Opet isti — AM na koncu za riječ, koja ima nominativ na — A.

AQUAM BIBIMUS. Aqua voda, bibo pijem. BIBIMUS

je... lice... (broja), dakle se govori o nama, dakle mi nešto radimo, mi pijemo. I jer hoćemo da učeći sačuvamo bistru pamet, pijemo dakako vodu.

Tko ima mnogo znanaca u daljini ili tko radi posao s toliko ljudi kao evo recimo ja, koji s tobom i s drugim radim, taj bi mogao i često morao na ono prvo pitanje QUID SCRIBIS? odgovoriti EPITULAS. Što pišeš? LISTOVE. Nabere ih se lijepi broj pokatkada. Vidimo odmah, da je to isti oblik, dakle isti padež u pluralu, koji je prije bio u singularu, da nam veli isto za više stvari, što je prije bilo kazano za jednu.

FILIA znači kći. Ima u roditelja ponekad jedna, a ponekad i više kćeri. Dakle: PATER ET MATER AMANT ET EDUCANT FILIAM SUAM. Otac i mati vole i odgajaju kćerku svoju. (Reci dakle po redu, što koja riječ znači): Filiam je dakle opet taj isti oblik, isti padež, o kojemu baš sada govorimo i to u singularu. PATER ET MATER AMANT ET EDUCANT FILIAS SUAS, znači? Sjeti se oblika EPISTULAS za listove i vidiš ovdje isti — AS na kraju. Dakle se ne radi o jednoj kćeri, nego o više njih, o pluralu.

Isti padež, koji glasi u singularu na — AM, glasi u pluralu na — AS. I taj padež, koji nam u našem govoru veli, da gledamo pred sobom nekoga ili nešto, da velimo nekoga ili nešto, da odgajamo nekoga, da pišemo ili čitamo nešto, taj se padež, taj oblik, koji nam to veli, taj se zove AKUZATIV. Casus ACCUSATIVUS, znači padež, oblik u kojima stoji riječ, kad mi velimo: tužim toga i toga, ACCUSO znači tužiti. Drugom kasnijom prilikom saznat ćeš, kako su stari Rimljani došli baš na to, da odaberu to ime za taj padež.

Evo vidjeli smo sada akuzativ singulara i plurala. Ali još nismo upoznali nominativa plurala. Kako glasi oblik imena, kad hoćemo prosto da obilježimo više nekih stvari ujedno. U nas velimo: Žene, Kraljice, Majke, Sestre.

U singularu je u nas — A u nominativu, u pluralu je — E. U latinskom je u nominativu singulara — A na kraju, a u nominativu plurala? Također E. Samo je taj E malo drugojačije izgovaran i dakako pisan, to nije čisti E već je ä, dakle pisan AE. Dakle nominativ plurala glasi: REGINAE, NAUTAE, AGRICOLAE, POETAE, EPISTULAE, PATRIAE, AQUAE, FILIAE.

U singularu je kod imenica na — A vokativ jednak nominativu. Jednako je i u pluralu. I u tom se hrvatsko-srpski jezik i latinski sasvim slažu kod tih imenica.

Naučili smo evo tri padeža, nominativ, vokativ i akuzativ.

Prije nego sada idemo dalje, napiši si nominativ, vokativ i akuzativ ovih riječi:

RANA žaba, STELLA zvijezda, FEMINA žena, COLUMBA golub, CORONA vijenac, VIOLA ljubica, i to u latinskom i u našem materinjem jeziku u singularu i u pluralu.

A kad si tako malo i sam vidio, kako ti to izlazi iz tvoga dosadašnjega znanja, onda lijepo najprije čitaj ovu vježbu, što slijedi. Kad je pročitaš, onda lijepo redom ispiši sve glagole i sva imena na jednom stupcu, a riječi, koje se ne mogu mijenjati, na drugom. I tu će ti pomoći naš prevod. Posebno označi glagole, posebno imena. Onda označi kod svakoga glagola redom kako su u štivu tome, koji je oblik, a kod imena koji padež od ova tri, što smo ih do sada istaknuli.

De Croátia.
O Hrvatskoj.

Croátia ést Croatárum pàtria. Croátia víneis
Hrvatska je Hrvata domovina. Hrvatska vinogradima
abúndat. Slavónia sílvis mágnis. Croátae plerúmque
obiluje. Slavonija šumama velikima. Hrvati većinom
agrícolae sunt. Incolae órae marítime súnt náutae.
zemljoradnici su. Stanovnici obale morske su mornari.
Croátia étiam in Bósnia, Istria, Dalmátia ét in ínsulis
Hrvati također u Bosni, Istri Dalmaciji i na ostrvima
vicínis vívunt. Croátis invídia ét discórdia nócent.
susjednima živu. Hrvatima zavist i nesloga škode.

Kako vidiš nijesi našao odviše poznatih padeža. Svakako ti je ipak zapelo oko na nekim padežima, koji su jednaki nekim poznatima, a opet si po prevodu vidio, da to ne mogu biti ti

padeži ili da je barem slabo vjerojatno, da bi to bili ti isti padeži.

Tu je ponajprije »De Croatia«. Po samom svršetku mogao bi to da bude ili nominativ ili vokativ od do sada nam poznatih padeža. Međutim, čim se veli »o Hrvatskoj«, onda nam je jasno, da to nije samo čisto ime stvari. Vokativ nije, jer se nikoga ne zove. Jednako je i s riječima »In Bosnia, Istria, Dalmatia«. I tu ne zovemo nikoga i tu nije, kako vidimo po prevodu, to samo i čisto ime jedne stvari, samo ime država. I doista, da čuješ te riječi, gdje ih netko govori, čuo bi da je A dug. Kad bismo mi pisali dužine i kraćine na slogovima, onda bismo morali te posljednje — A u svim ovdje sad spomenutim riječima označiti znakom dužine. Taj — A samo se onda jednako bilježi, kad se ne označuju dužine. Ali to je jedan dugi — A, dakle Croatiâ, Bosniâ, Istriâ, Dalmatiâ. To je oblik riječi, koji nam u latinskom veli ono, što nama vele oba ona padeža u našem jeziku, kojima kazujemo o komu ili čemu govorimo ili s čim nešto radimo ili s kim smo zajedno. Ujedno nam taj oblik kazuje, gdje je nešto i odakle dolazi. Taj oblik s toliko značenja, zovemo u latinskom ABLATIV. Casus ABLATIVUS znači padež, koji pokazuje, otkuda je nešto odneseno, i sve slične prilike. Od nominativa i od vokativa razlikuje se u singularu po tome, što ima dugi — A na dočetku.

Ako sada pogledaš u prevod vidiš odmah, da riječi VINEIS, SILVIS, INSULIS, a jednako i MAGNIS, pa VICINIS, vele, čim obiluju te zemlje, i gdje žive ti ljudi, da se dakle i tu radi o ablativima, ali dakako o ablativima plurala. I vidimo, ablativ plurala tih imena ima mjesto onoga — A u nominativu singulara prosto taj — IS.

Kako glasi nominativ, akuzativ, vokativ, i ablativ singulara i nominativ, vokativ, akuzativ i ablativ plurala tih riječi?

Onda imamo ovdje riječi: Incolae orae maritimae, stanovnici obale morske.

Vidimo po samom tekstu, u kojem se nalazi »Stanovnici obale morske su mornari« (brodari), da je INCOLAE plural i dakako nominativ plurala. Taj oblik incolae zvuči sasvim jednako kao oblik ORAE. Ipak, čim pogledamo tu rečenicu, vidimo, da to ne može biti isti oblik. Mi imamo mjesto »obala«

pjesničku riječ »žal«. Ako se njom poslužimo, prevest ćemo tu rečenicu ovako: Stanovnici žala morskoga su mornari. Riječ stanovnici ili latinski INCOLAE svakako je tu ime za skup svih tih ljudi, za veliko mnoštvo onih, koji stanuju uz more. Stanovnici u našem i INCOLAE u latinskom su nominativi i to dakako nominativi plurala. Ali s ORAE vidimo da je drugačije. Taj oblik nam veli nešto drugo, nego samo ime nečega, makar da ORAE jednako ima taj — AE na dočetku kao i INCOLAE.

Sama rečenica, sam njezin smisao, kazat će nam o čemu se radi. Stanovnici žala, to je isto kao i stanovnici obale. Da se ne radi o obali nego o zemlji, rekli bismo »Stanovnici te i te zemlje«, kako bismo govorili stanovnici grada itd. Stanovnici obale ili žala, znači čovjeka, koji na žalu ili na obali, ili uz žal ili obalu stanuje. Tu vidimo, da između stanovnika, to jest između tih ljudi i toga mjesta, na kojem oni stanuju, ima neka posebna veza. A mi baš kad govorimo »Stanovnici obale« hoćemo da tu vezu naglasimo, da je istaknemo. Ovi stanovnici pripadaju k obali, kao što zemljoradnici, stanovnici sela, pripadaju k selu. Kad velimo dakle »stanovnici obale«, onda hoćemo baš istaknuti, da jedno pripada drugome, da ti ljudi žive na obali i da se ravnaju prema obali. Ovakovu pripadnost veli nam ovaj oblik »obale«, »žala«, kako bi nam to kazao i oblik »stanovnici ZEMLJE« za zemlju, a oblik »stanovnici GRADA«, da ti ljudi pripadaju gradu.

To je dakle za nas novi padež, koji nam kazuje čiji je nešto ili čiji je netko ili od koga je ili od čega. Taj se padež zove GENITIV. Latinski se veli casus GENITIVUS, padež roda, jer se tim oblikom riječi veli i to, da je netko od toga roda i koljena. U latinskom je tu kao i u našem jeziku. »Pravi sin svoga oca«.

I tu sada vidimo jednu lijepu stvar. Mi bismo mogli to isto u našem jeziku da kažemo »Pravi sin očev«. Ova riječ »OČEV« rekla bi nam isto što i riječ »OCA« ili bolje »OCA SVOGA«. Naš narod ima još treći način da tu istu misao kaže. Koliko priča počinje: »Bila u starice majke dva sina . . . « Sin majke, sin u majke, sin majčin, — tri su oblika za istu misao.

Vidiš, u tom leži sva mudrost o padežima. Nije ni slučaj,

nije ni hir, niti čija samovolja, da se i u našem jeziku i u latinskome ista riječ govori drugojačije ne samo u singularu i u pluralu, već da se pače i u singularu i u pluralu govori sasvim drugojačije, u drugojačijem obliku, kad hoćemo reći s njom ili o njoj ovo, drugi put ono. Ako hoću da kažem, da se služim nečim: perom, olovkom, srpom, knjigom, itd., reći ću riječ ablativom, a ako hoću reći da je netko nečiji, reći ću riječ genitivom. Kako se mi služimo različitom kretnjom ruke, da pokažemo, je li onaj, za koga nas tko pita, prošao na ovu ili na onu stranu, tako mi, kad hoćemo reći da se nekim ili s nečim događa sad jedno, sad drugo, jednom riječ malo ovako, a drugi put malo onako promijenimo. I kako malo dijete uči znakove roditelja, kako se gledajući druge uči, što znači ako mahneš rukom na desno, a što znači ako mahneš rukom na lijevo, tako se evo i mi učimo prema pojedinim primjerima, po čemu poznamo, koji oblik latinskoga jezika nam što znači.

I sada smo vidjeli; ovaj padež, koji nam pokazuje da je nešto nečije, taj genitiv ima kod ovih imenica, koje se u nominativu svršavaju na — A baš tako u latinskom dočetak — AE (E), kako ga ima u srpsko - hrvatskom. Žena — žene, majka — majke, kraljica — kraljice itd., baš kao što ORA ima genitiv singulara ORAE, NAUTA — NAUTAE, AGRICOLA — AGRICOLAE, INCOLA — INCOLAE itd.

Jednako kao što u hrvatsko - srpskom nominativ plurala tih imenica ima jednak oblik kao i nominativ plurala u latinskom, tako ima i genitiv singulara u našem jeziku kod tih imenica isti oblik kao i genitiv singulara u latinskom.

Tako je s genitivom singulara. A kako je s genitivom plurala?

Genitiv je padež, koji pokazuje, da je nešto nečije. Pa pogledajmo sada malko u tom našem primjeru »De Croatia«, ima li prema našem prevodu gdje koja riječ, koja nam pokazuje, da je nešto nečije. Idemo redom. U naslovu ništa. O tome smo već govorili. Prva rečenica glasi: »Croatia est Croatarum patria«. Hrvatska je domovina Hrvata... Dakle, tu nam pitanje »Čija je domovina Hrvatska?« samo bije u oči. Dakle je Croatarum taj genitiv plurala.

Sada ne treba mnogo mudrovati. Prema Croatarum od nominativ singulara Croata, bit će RANA — RANARUM, FILIA — FILIARUM, NAUTA — NAUTARUM. Mjesto A u nominativu singulara, mjesto AE u genitivu singulara i u nominativu plurala, mjesto —IS u ablativu plurala imamo evo u genitivu plurala taj —ARUM. Upravo se riječ s tim --ARUM otegla. Pa vidiš, baš je tako i u nas. I mi duljimo i te kako duljimo onaj — A na koncu riječi »domovina Hrvata«, »Jugovića majka«, »čednost djevojaka«. Tako se to lako pamti: Onaj oblik što se tako otegnuo, to ti je taj genitiv plurala, oblik koji nam veli, da netko ili nešto pripada većem broju ljudi ili većem broju stvari, ili nam veli stvari slične toj, da netko ili nešto nekomu ili nečemu pripada. I u gornjim primjerima vidimo, da možemo vrlo lako i lijepo da kažemo »domovina hrvatska«, »čednost djevojačka« itd., da možemo dakle istu stvar reći na više načina. Možemo. Ali kad je velimo pomoću imenice HRVAT, DJEVOJKA, JUGOVIĆ, onda ne možemo da kažemo »domovina Hrvati, majka Jugovići, čednost djevojkom«, nego moramo da uzmemo baš onaj oblik, koji zovemo genitivom. Evo to su ti padeži i tome nam služe ti padeži. Jezik je bogat i šaren i može svaku misao reći na više načina, svaku na svoj način. Kad se služimo imenicama, onda se moramo služiti tim različitim njihovim oblicima, tim padežima.

Ali mi smo prije spomenuli, da ima u latinskom šest padeža, a do sada smo ih našli ovdje samo pet: Nominativ, vokativ, akuzativ, ablativ i genitiv. Ima još jedan padež, koji se zove DATIV, casus DATIVUS, padež davanja.

Dajem knjigu OCU ili SESTRI ili MAJCI ili UČENICIMA ili UČENICAMA. Taj nam oblik veli, da mi nešto nekome na korist ili štetu činimo, kad evo nekome nešta dajemo. Za to imamo u našem jeziku evo oblik, koji je drugojačiji, nego su drugi padeži: SESTRI, MAJCI, UČENICI, KRALJICI itd.... Uvijek možemo pitati u takvom slučaju: Komu ili čemu nešto radimo. I oblik, koji nam to sam sobom kazuje, jest baš dativ.

Sada pogledaj posljednju rečenicu. »Croatis invidia et discordia nocent«. Naški: Zavist i nesloga škode Hrvatima. Nije to nažalost prazna riječ. Znamo, da je to velika naša narodna mana, i da smo u povijesti svojoj poradi nje ljuto stradali, baš

kao i Srbi, koji zato i tako često govore, da samo sloga Srbina spasava. Čitav naš narod, čitavu našu državu i sve države spasit će doista samo sloga.

Vratimo se na gramatiku. U rečenici, o kojoj smo stali govoriti, vidimo riječ Croatis, koja je po svome obliku jednaka Ablativu. Ali to nije Ablativ. Ovdje se radi o nečemu drugome, a ne o tom, da je netko negdje, da dolazi odnekuda, da je na kome mjestu ili da se s kim ili nečim nešto radi. Tu se baš veli ono »komu ili čemu se nešto radi«, u našem primjeru, kome ili čemu nešto škodi. Kome? Hrvatima. Taj Croatis je dativ i to dakako dativ plurala. Dativ plurala je kod ovih imenica na — A i kod svih bez razlike u latinskome kao i u hrvatskome jednak ablativu. Ima isti — IS i mi ta dva padeža ne možemo u pluralu razlikovati. A kako je u pluralu kod imenica na — A dativ jednak ablativu, tako je u singularu kod tih imenica jednak genitivu. Dakle glasi na dočetku...? (Koje slovo?)

Upamti tu rečenicu, koja vrijedi i za školu i za samouka i za svaki naš studij, za svako učenje naše:

NON SCHOLAE SED VITAE DISCIMUS.

Riječ SCHOLAE čita se »sholae«. To je najme grčka riječ (sad odmah znaš iz kojega jezika potiče ta lijepa riječ »škola«), a u grčkom ima jedno slovo, to jest jedan glas, pisan »X« kao u našoj ćirilici!!!, koji se na latinski prepisuje dvim slovima CH, ali se ta dva slova čitaju zajedno kao naš H ili u ćirilici X.

Čitaj sada tu rečenicu ponovno lijepo glasno i jasno i tačno!

NON znači ne, SCHOLA škola, SED nego, VITA život, DISCO učim.

Discimus ima — mus na krajnu, dakle je koje lice?

Prevedimo: Ne učimo školi već životu, ili ljepše: Ne učimo za školu, već za život. Vidiš već po ova dva prevoda, da su tu SCHOLAE i VITAE jedan padež, koji nam pokazuje, za koga ili za što je koja stvar, komu je ili čemu. To nije dakle genitiv, već su to dativi i to dativi singulara.

I sada evo imamo svih šest padeža, što ih pozna latinski jezik. Sada smo i naučili, što su to, ti padeži, i čemu nam služe u govoru uopće. A naučili smo usput i to, kako se mijenjaju u latinskom riječi, koje imaju u nominativu singulara — a na kraju ili u kratko rečeno, riječi na — A.

Sjeti se, da mi riječ BRAT u našem jeziku drugojačije mijenjamo nego riječ SESTRA, BRAT, o bratu, za brata... SESTRA, o sestri za sestru. Drugojačije mijenjamo riječ brat i njemu nalike riječi, a drugojačije sestra i njoj nalike riječi. Tako je i u latinskom. I tamo ima više skupina riječi, koje se različito jedne od drugih mijenjaju. Jedan način smo sada naučili. Naučili smo mijenjati riječ na — A, naučili smo deklinirati riječi na — A, A — deklinaciju.

I sada imaš zadaću, da uzmeš sve riječi na — A, koje smo mi ovdje govoreći o njima pod naslovom Deklinacija spomenuli — potraži ih sam — i napiši kako se mijenjaju u singularu i u pluralu ovim redom: nominativ, vokativ, akuzativ, ablativ, genitiv, dativ.

A kad smo to evo kod jedne skupine riječi naučili, onda ćemo te iste padeže još mnogo lakše kod drugih skupina da naučimo.

Rješenje zadaća iz prve sveske.

Non omnis moriar multaque pars mei vitabit Libitinam, čitaj
Non omnis morijar multakve pars mei vitabit libitinam
Quod felix faustumque sit, čitaj
Kvod feliks faustumkve sit.

Vježba na strani 25. čita se ovako: (Pazi na to: Vokal, iza kojega stoje dva jednaka konzonanta -ll-, -ss-, -mm- itd. govori se kratko i oštro.)

Hórum ómnijum fortísimi súnt Bélgä, proptérea kvód a kúltu átkve humanitáte provincijä longísime ápsunt, minimékve ad éos merkatóres säpe kómeant, átkve éa, kvä ad efeminándos ánimos pértinent, impórtant, proksimíkve súnt Germánis, kvi trans Rénum inkolunt, kvibúskum kontinénter bélum gérunt. Kvá de káuza Helvéciji kvókve rélikvos Gálos virtúte präcedunt, kvód fére kotidijánis prölijis kum Germánis konténdunt, kúm áu súis finibus prohibent áut ipsi in eórum finibus bélum gérunt. Eórum úna párs, kvám Gálos optinére díktum

ést, inícijum kápit a flúmine Ródano;kontinétur Garúmna flúmine, Océano, finibus Belgárum; átingit écijam ab Sekvánis ét Helvécijis flúmen Rénum; vérgit ad septentrijónes. Bélgä ab ekstrémis Gálije finibus orijúntur; pértinent ad inferijórem pártem flúminis Réni. Spéktant in septentrijónem ét orijéntem sólem. Akvitánija Garúmna flúmine ad Pirenäos móntes ét éam pártem Océani, kvä ést ad Hispánijam, pértinet; spéktant inter okázum sólis ét septentrijónes.

Opetovanje i vježbanje str. 31., tačka 12.:

Sin.	1. lice	rego	vinco	disco
	2. „	regis	vincis	discis
	3. „	regit	vincit	discit
Plur.	1. lice	regimus	vincimus	discimus
	2. „	regitis	vincitis	discitis
	3. „	regunt	vincunt	discunt

struo	paro	nubo	cado	cano
struis	paris	nubis	cadis	canis
struit	parit	nubit	cadit	canit
struimus	parimus	nubimus	cadimus	canîmus
struitis	paritis	nubitis	caditis	canitis
struunt	paruunt	nubunt	cadunt	canunt

curro	fallo	credo	ago
curris	fallis	credis	agis
currit	fallit	credit	agit
currimus	fallimus	credimus	agimus
curritis	fallitis	creditis	agitis
currunt	fallunt	credunt	agunt

Str. 32. tačka 13.:

Sg. 2. lice rege vince disce strue pare
Pl. 2. „ regite vincite discite struite parite
nube cade cane curre falle crede age
nubite cadite canite currite fallite credite agite
Tačka 13.b):

Sg.	1. lice	regam	vincam	discam	struam	param
	2. „	regas	vincas	discas	struas	paras
	3. „	regat	vincat	discat	struat	parat
Pl.	1. „	regamus	vincamus	discamus	struamus	paramus
	2. „	regatis	vincatis	discatis	struatis	paratis
	3. „	regant	vincant	discant	struant	parant

nubam	cadam	canam	curram	fallam
nubas	cadas	canas	curras	fallas
nubat	cadat	canat	currat	fallat
nubamus	cadamus	canamus	curramus	fallamus
nubatis	cadatis	canatis	curratis	fallatis
nubant	cadant	canant	currant	fallant

credam	agam
credas	agas
credat	agat
credamus	agamus
credatis	agatis
credant	agant

PRIPOVIJEDATI I ZAPOVIJEDATI.

Svakako su to dvije različite stvari. Drugo nešto mislimo i osjećamo ako samo pričamo, da je nešto bilo ili da jest, a drugo je opet nešto, ako nekome, bilo kome, pa i samome sebi, nešto zapovijedamo. Takove različite stvari naš ljudski govor lijepo i jasno veli svaku na svoj način. Mi se evo sada razgovaramo, mi evo sada učimo, ti evo sada čitaš knjigu, ja tebi evo sada nešto kazujem. U prošloj smo svesci i na dosadašnjim stranicama ovoga lijepoga maloga čuda, ovih pisanih i štampanih naših razgovora, nas dvoje također učili, mi smo razgovarali, ti si to čitao, a ja sam ti govorio. A u kasnijima, koji će još slijediti, dok lijepo i potpuno naučimo latinski, mi ćemo još razgovarati, ti ćeš još učiti, ti ćeš i dalje čitati. Pače, kao pismen i inteligentan čovjek ti ćeš i dalje za čitavoga svoga života čitati. I jer se čovjek uči dok je živ, ti ćeš do konca svoga života učiti, kako to mora da radi i kako to radi svako od nas.

Ovako mi evo u svom materinjem jeziku jednim oblicima kazujemo, da nešto sada radimo, da smo nešto prije radili ili da ćemo nešto kasnije u buduće raditi. Zato smo rekli, da glagol ima BROJ, LICA I VREMENA. Glagolski je oblik takav oblik, koji nam kazuje, da netko u neko vrijeme nešto radi.

Ali mi smo već u prvoj svesci o tome govorili, da mi možemo nekome nešto i zapovijedati. ČITAJ TU KNJIGU! UČI LATINSKI! RAZGOVARAJMO SADA! BUDITE MARLJIVI, I NE POPUŠTAJTE KAO POŠTENI LJUDI, KAD STE ZAPOČELI JEDAN LIJEPI POSAO.

ČITAJ, UČI, RAZGOVARAJMO, BUDITE MARLJIVI, NE POPUŠTAJTE, sve su to naše riječi i dakako riječi iste, samo u drugom obliku rečene nego kad velimo, ON ČITA, TI UČIŠ, VI RAZGOVARATE, MI SMO MARLJIVI, ONI NE POPUŠTAJU.

Dakle iste riječi, kojima mi nešto prosto kazujemo, prosto pričamo, mogu nam poslužiti i služe nam, da sebi ili drugome nešto zapovijedimo. A mi treba da često samima sebi zapovijedamo. Čovjek se ne rodi dobar i gotov čovjek. Ima dakako u nas ljudi, kad se rodimo, i klica dobra, ali kako znamo, ima i klica zla. I čitav naš život, čitav naš razvoj u kulturi, čitav naš lični napredak nije drugo, nego velik i neprekidan posao, da gušimo u sebi onu životinju bijesa i zla i da gojimo i dižemo ono ljudsko, ono veliko, ono sveto i plemenito, što diže čovjeka na zemlji nad sve stvorove, ono što je učinilo, da je čovjek vladar ove zemlje. Nije dosta, da imamo neke prirodne darove, da možemo da budemo dobri i plemeniti. Mi to i moramo da budemo. A jer malo dijete još i ne razlikuje dobro i zlo, i jer čovjek i dalje u životu griješi, i sam pravednik 77 puta na dan, kako je prekrasno rečeno, zato čovjek mora da neprestano pazi na sebe, da sam i želi i radi, da bude dobar i plemenit, da koristi sebi i pomaže drugima. Koliko toga mi sami sebi moramo da zapovijedamo! I svi mi živimo u društvu. Svejedno, živimo li u staroj zadruzi, pod jednim dimnjakom, gdje je stari otac ili djed kao najpametniji i najiskusniji gospodar, te nama drugima naređuje i zapovijeda ili mi mi živimo u zapletenijim kulturnim prilikama, kako žive ljudi u selima, gradovima i državama, gdje jedni zapovijedaju nama, a mi drugima, kako bismo svi uradili ono, što je za nas sve najbolje. I kad tu dodju napasti, kad tu čovjeka sve nešto vuče i sve mu nešto šapće u uho, da ovo ili ono uradi, kako se ne smije da uradi, e, onda valja sebe pograbiti, treba sama sebe duševno potresti za ramena: Ne čini toga čovječe, ne liči ti, da to radiš. Ili kad stariji vidi, da to radi mlađi ili brat brata vidi, da tako radi ili žena muža ili muž ženu ili pače i mlađi vidi, da je stariji pošao krivim putem, e, i onda će jedan drugome da kaže, i dužnost je njegova čovječanska da kaže: Nemoj tako, ne valja. Svi mi svakoga časa nešto jedan drugome zapovijedamo, jedan drugoga opominjemo.

Velika je i sveta stvar prava riječ u pravo vrijeme, velika je i sveta stvar prava zapovijed ili prava opomena u pravi čas. Pa kako da onda naš jezik, naš ljudski jezik u doba kulturnoga života, u doba, kad su nam već toliki najbolji umovi roda ljudskoga pokazali što je dobro i čestito, kad znamo što nam valja raditi, kad znamo da se i sami moramo da bodrimo na dobro i druge da bodrimo i drugi da nas bodre, — kako evo onda nebi jezik ljudi takvoga vremena imao svoj način da to kaže lijepo jasno, bistro i kratko!

Svaki od naših jezika ima svoj način, kako baš to kazuje, ima riječi i posebne oblike riječi, kojima to kazuje, kojima se zapovijeda, opominje, bodri, postiče.

TI ČITAŠ KNJIGU.
ČITAJ KNJIGU!

Imamo istu riječ u dva različita oblika, a radi se o istom licu, radi se o tebi. Kazali smo i naučili, da je to, kako se u gramatici kaže, drugo lice. Dakle i ČITAŠ je drugo lice, i ČITAJ je drugo lice. Pa opet je kod iste riječi različit oblik. Isto bi bilo, da smo za NAS kazali: SADA RAZGOVARAMO ili AJDE, RAZGOVARAJMO SADA! I opet se radi o nama, o prvom licu plurala, i radi se o tom, da mi sada nešto hoćemo da radimo i treba da radimo, a opet je drugi oblik.

Glagol ima dakle i svoje oblike, kojima mi ljudi kazujemo zapovijed ili opomenu ili zabranu. Ima glagol te posebne oblike i u našem jeziku i u latinskom.

Čitaš LEGIS, Čitaj LEGE.
Vjeruješ CREDIS, Vjeruj CREDE.
Pjevaš CANIS, Pjevaj CANE.
Učiš DISCIS, Uči DISCE.
Pobjeđujete VINCITIS, Pobijedite VINCITE.
Trčite CURRITIS, Trčite CURRITE.

Kad dakle latinski nekome nešto zapovijedamo, onda vidimo, da se glagol, da se riječ, kojom to hoćemo i možemo da kažemo, malo drugojačije mijenja, nego onda, kad nešto pričamo.

Kod istih glagola, gdje smo u drugom licu singulara našli ono prosto — S na kraju, imamo ovdje, kad zapovijedamo, zabranjujemo ili opominjemo ovaj — E. U pluralu imamo kod pričanja u drugom licu dočetak — TIS, a kad zapovijedamo ili zabranjujemo — TE.

I u našem jeziku vidimo, imamo isti dočetak u drugom licu plurala: ČITAJTE, TRČITE, PJEVAJTE, UČITE, BUDITE dobri i pošteni, OSTANITE ljudi itd.

U drugom licu singulara, kad se tebi nešto zapovijeda ili zabranjuje imaš, vidiš, u latinskom kod ovih glagola isti ovaj — E. Samo je u pluralu — TE, dakle imaš još ovaj T ispred E.

Već ti je sada dakle lako, kad čitaš koju latinsku riječ, (za koju već poznaš po dočecima što si ih naučio, da je ovo ili ono lice singulara, da nam veli da ili on ili oni ili vi nešto radite), da prepoznaš kad nađeš taj — E ili — TE na kraju: Evo, ovdje se nekome nešto zapovijeda ili tebi ili vama.

I mi pak u našem srpsko-hrvatskom jeziku možemo i ovako zapovijediti: Da mi nisi toga uradio, jer je to gadno. Da nijesi druga prevario, jer je to nepošteno. Mi dakle možemo i drugojačije da zapovijedamo, ali evo, onda se moramo služiti s više riječi. Latinski jezik, kao i svi stariji jezici, imade još neke oblike, kojima se zapovijed jednom riječi može da kaže i na drugi način, nego samo ovakim oblicima u drugom licu singulara s — E na kraju, i u drugom licu plurala s — TE na kraju. Odmah u prvoj svesci smo to istakli.

Latinac može jednom riječi, s malo samo promijenjenim oblikom da zapovijeda ili zabrani ili sebi samomu ili drugome. Mi smo pače, jer je stvar laka, to i vježbali.

Pjevam, pjevaš, pjeva, pjevamo, pjevate, pjevaju, veli Latinac: CANO, CANIS, CANIT, CANIMUS, CANITIS, CANUNT, ali on može da kaže i tako:

CANAM, CANAS, CANAT, CANAMUS, CANATIS, CANANT. Kad latinca tako čuješ da govori, kad takve riječi čitaš u kojoj knjizi — a lijepih ćemo knjiga zajedno čitati! — onda evo znaš: Latinac i ovdje nešto, ali na drugi, evo, način zapovijeda, bilo kome, i to jednom riječi. Mi moramo kazati, barem dvije riječi: Da pjevam, da pjeva, da pjevamo itd. ili opet da bi zapjevali, neka bi ona zapjevala itd.

A po čemu se ovi jedni oblici, kojima mi nešto zapovijedamo ili zabranjujemo, razlikuju kod ovih glagola od onih oblika, kojima mi nešto prosto pričamo, kojima se prosto veli, da netko od nas evo sada pjeva? Pogledajmo jedne i druge i odmah to i vidimo, samo nam po sebi bije u oči. Stavimo samo jedne pored drugih, da bude još očitije:

	CANO	CANIS	CANIT
Singular:	CANAM	CANAS	CANAT
Plural:	CANIMUS	CANITIS	CANUNT
	CANAMUS	CANATIS	CANANT

Tako laka i jasna stvar!

Za prvo lice imamo, kad pričamo, u singularu samo — O, a kad ovako zapovijedamo — AM. U svim ostalim licima imaš prosto, kad pričamo, pred samim nama sada već poznatim dočecima mjesto I onaj A u oblicima, kojima nešto ovako zapovijedamo. U trećem licu plurala stoji pred dočetkom — NT, kad pričamo U, a kad zapovijedamo opet A. I to je sve.

Ali vidiš i sam, koliko nam tu riječi treba, da opišemo ovo, što govorimo o toj razlici oblika, kojima se razlikuju, pričanje ili zapovijed, pače i ona oba oblika, kojima mi nešto u latinskom jednom riječi možemo nešto da zapovijedamo. Kuda bismo mi u našim razgovorima došli, kad bi sve s tolikim riječima pričali. Kuda bi svijet u opće došao, koliko bi vremena tako reći u tutanj potrošio — a vrijeme je novac i valja ga razborito upotrebiti! — kad bi svijet sve tako na široko opisivao. Zato je gramatika stvorila kratke riječi, da ne treba toliko duga i toliko pusta opisivanja.

Sve one oblike, kojima mi prosto pričamo, da sada nešto radimo ili da smo prije radili ili da smo nakanili da ćemo kasnije da uradimo, sve te oblike u svim licima, u svim brojevima (singular ili plural) i u svim vremenima, zove gramatika riječju INDIKATIV.

Sve one oblike, u kojima mi ili tebi ili vama ONAKO jednom riječi zapovijedamo, kako to činimo i u našem materinjem jeziku, zove gramatika IMPERATIV (n. pr. uči, učite!)

Sve one oblike, kojima može Latinac još na drugi način bilo kome što zapovijediti, a mi za to u vlastitom materinjem jeziku nemamo jedne riječi, zove gramatika KONJUNKTIV.

INDIKATIV je evo u našem jeziku: ČITAM, ČITAŠ, ČITA, ČITAMO, ČITATE, ČITAJU. U latinskom: LEGO, LEGIS, LEGIT, LEGIMUS, LEGITIS, LEGUNT.

Indikativ imamo dakle i u hrvatsko-srpskom i u latinskom jeziku.

Imperativ su oblici: ČITAJ, ČITAJTE u našem, a LEGE, LEGITE u latinskom.

Konjunktiv su oblici LEGAM, LEGAS, LEGAT, LEGAMUS, LEGATIS, LEGANT. A u našem? U našem materinjem jeziku takovih oblika nema.

Ima dakle imperativ i u latinskom i u srpsko-hrvatskom, a konjunktiv ima samo u latinskom, a u nas ga nema.

Vidiš, to je jedna velika razlika između oba jezika. Latinac ima čitavu jednu skupinu oblika glagolskih, koje u nas nema. Ima taj konjunktiv. I taj je konjunktiv u latinskom vrlo čest. To znači: U latinskom dolaze vrlo često zapovijedi ovako jednom riječi za bilo koje lice izrečene, kad mi tu istu zapovijed u našem jeziku, recimo za prvo i treće lice singulara. i za treće lice plurala nikako ne možemo da jednom rijeći kažemo. To je jedna prednost latinskoga, po kojoj i može Latinac tako kratko da govori.

E, a koja je sada razlika između samoga imperativa i konjunktiva u latinskom? Koji smisao ima oblik kad stoji u imperativu LEGE LEGITE, a koji kad se radi o istom licu konjunktiva LEGAS LEGATIS? Što se hoće da kaže u jednom, a što u drugom slučaju?

Isto, sasvim isto, i u tom nema nikakove razlike izmedju oba ova oblika. Sasvim je isto i isto se kaže, ako ti nekome zapovijedaš oblicima DISCE i DISCITE ili oblicima DISCAS DISCATIS. Sasvim istu zapovijed veliš i u jednom i u drugom slučaju.

Razlika izmedju imperativa i konjunktiva u latinskom u tom je samo ova: prvo i prvo: **OBLIK GLAGOLSKI** je drugojačiji u imperativu, a drugojačiji u konjunktivu. Druga je razlika u tom za sada za nas ta, da imperativ u latinskom ima samo dva lica, drugo singulara i drugo plurala, imperativ ima samo oblike AGE AGITE, (radi, radite), a konjunktiv ima oblike za sva lica i singulara i plurala.

Evo naš hrvatsko-srpski imperativ ima tri oblika, dok latinski ima samo dva. Mi velimo: VJERUJ, VJERUJMO, VJERUJTE (koja su to lica?), a Latinac može da kaže u imperativu samo vjeruj, vjerujte. Latinac u imperativu evo nema prvoga lica plurala. Ali zato evo ima Latinac konjunktiv, kojim može zapovijedati svima licima, a mi toga u svom materinjem jeziku jednom riječi ne možemo učiniti.

Koji su dakle imperativi, a koji konjunktivi, u primjerima navedenima na stranama 58. i 59. ove sveske?

Vlasnik i izdavač: Miljenko Vidović, Sarajevo Aleksandrova ul. 62. Odgovorni urednik za ovaj svezak: Dr. Zdenko Vernić. Zagreb, Draškovićeva ul. 34. — Tisak „Tipografije" d. d., Margaretska ul. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska cesta 39.